

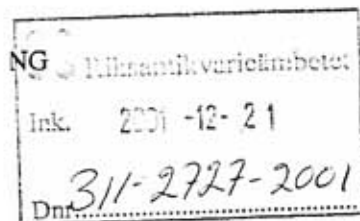

LÄNSSTYRELSEN
UPPSALA LÄN
l:e antikvarie
Jan Karlsson
Tel: 018-17 52 18

BESLUT

2001-12-07

221-3549-00

**Byggnadsminnesförklaring av Härnevi kvarn och såg,
Stora Härnevi 2:2 och 11:1 samt Kylsta 8:2, Härnevi och
Torstuna socknar, Enköpings kommun**

BESLUT

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap 1 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. Härnevi kvarn och såg i Härnevi och Torstuna socknar, Enköpings kommun, för byggnadsminne.

Länsstyrelsen meddelar enligt 3 kap 2 § samma lag följande skyddsbestämmelser: Skyddsområdet omfattar i tillämpliga delar fastigheterna Stora Härnevi 2:2 och 11:1 samt Kylsta 8:2 enligt bilagda situationsplan, se bilaga 1. Följande byggnader omfattas av skyddsbestämmelser, se även bilaga 2:

1. Kvarn, uppförd år 1864
2. Kvarnstall, uppfört i etapper under 1800-talet
3. Såghus, uppfört år 1932
4. Brädhus, uppfört år 1932
5. Bostadshus, uppfört i slutet av 1700-talet
6. Bostadshus, uppfört år 1922
7. Vedbod, uppförd år 1944
8. Höns hus, uppfört år 1938
9. Dass, uppfört under 1920-talet
10. Magasin, 1700-tal, flyttat hit ca 1850

- Byggnaderna får inte rivas eller flyttas.
- Byggnaderna får exteriört inte om- eller tillbyggas eller på annat sätt förändras.
- I byggnaderna får ingrepp inte göras i stommar eller planlösningar. Ingrepp i eller ändring av fast inredning får inte göras. Till fast inredning hör bland annat golv, dörrar, fönster, tak, foder, listverk samt eldstäder.
- Ingrepp i, ändring eller borttagande av fast produktionsutrustning i kvarnen (hus 1) och sågen (hus 3) får inte göras.

Länsstyrelsen i Uppsala län

Postadress: 751 86 Uppsala Besöksadress: Hamnesplanaden 3
Telefon: 018 - 17 50 00 Telefax: 018 -17 53 16 Postgiro 3 51 73-4 / 6 88 03-6

- Byggnaderna skall underhållas på ett sådant sätt och med sådant material att byggnadernas kulturhistoriska värden inte minskar.
- Skyddsområdet får inte ytterligare bebyggas. Ej heller får inom skyddsområdet vidtas sådana åtgärder med mark, vegetation, damm och stensatta vattenrännor så att byggnadsminnets karaktär förvanskas.
- Vid förändringar av exteriören på övriga byggnader inom skyddsområdet, vilka ej förtecknats ovan, ska utformning, materialval och färgsättning anpassas till de byggnader som har skyddsbestämmelser.

Om särskilda skäl föreligger för ändring av byggnadsminnets i strid mot meddelade skyddsbestämmelser, får Länsstyrelsen lämna tillstånd härtill.

Enligt 3 kap 21 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. gäller detta beslut omedelbart, även om det överklagas.

Redogörelse för ärendet

I skrivelse till Länsstyrelsen den 2 april 2000 väckte ägarna och fråga om byggnadsminnesförklaring av Härnevi kvarn och såg. Länsstyrelsen har den 19 april 2000 tillskrivit Inskrivningsmyndigheten vid Uppsala tingsrätt i ärendet.

Länsstyrelsen har dokumenterat bebyggelsen. Utifrån denna dokumentation har upprättats ett förslag till byggnadsminnesförklaring som remitterats till fastighetsägarna och , Riksantikvarieämbetet, Upplandsmuseet och Enköpings kommun för synpunkter.

Samtliga remissinstanser tillstyrker en byggnadsminnesförklaring och förslaget till skyddsbestämmelser. Ägarna förbehåller sig rätten att modernisera och eventuellt bygga ut den utrustning som kan användas till elframställning.

Motivering

Härnevi kvarn ligger inom ett område av riksintresse för kulturmiljövården, K 49 Härnevi. Härnevi kvarn ingår även i det område som enligt 19 § Naturskyddslagen (den 21 november 1952) har ett skydd för landskapsbilden. I Länsstyrelsens handlingsplan för industriminnesvård del 2, Jord- och skogsbrukets industrier (Länsstyrelsens meddelandeserie 2000:11) är kvarnen och sågen utpekade som prioriterade objekt. Ett åtgärdsprogram för upprustning av anläggningen har framtagits på uppdrag av Länsstyrelsen. Sedan år 1997 har dammen och flera byggnader rustats upp i enlighet med programmet.

Härnevi kvarn är en i det närmaste komplett bevarad miljö med industri- och bostadsbebyggelse och tillhörande trädgård. Anläggningen i sin helhet förmedlar tidigare levnadsvillkor på ett mycket tydligt och pedagogiskt sätt.

Kvarnbyggnaden är synnerligen välbevarad både invändigt och utvändigt. Sammantaget innehåller kvarnen en ovanligt komplett och stor mängd utrustning från olika tidsåldrar och för olika produktionsändamål, vilket även ger kvarnen ett högt teknikhistoriskt värde. Kvarnens exteriör har höga arkitektoniska kvaliteter.

Nedströms kvarnen finns en 70 meter lång välbevarad uthuslänga med kvarnstall, svinhus och ladugård. Även i sågen står den äldre produktionsutrustningen kvar. Bostadsbebyggelsen med tillhörande ekonomibyggnader är till det yttre med några få undantag oförändrade sedan uppförandet. Dammen och de stensatta vattenrännorna har ursprungliga lägen och omfattning, men har genom vattnets slitage reparerats och byggts om under årens lopp.

Härnevi kvarn och såg är en i sitt slag unik anläggning och har, trots vissa förändringar, bevarat sina huvuddrag i en sådan omfattning, att den ur kulturhistorisk synpunkt kan betraktas som synnerligen märklig.

Ägarnas önskemål att eventuellt modernisera och bygga ut kvarnens utrustning för elframställning bedömer Länsstyrelsen inte strider mot byggnadsminnets intentioner och att denna fråga får behandlas som ett dispensärende.

Detta beslut kan enligt 3 kap 19 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m överklagas hos Länsrätten i Uppsala län, se bilaga 5.

Detta beslut har fattats av styrelsen. I beslutet deltog ledamöterna Fredrik Ahlstedt, Iris Denstedt-Stigzelius, Anders Ekström, Gunnar Hedberg, Ingvar Karlén, Mats O Karlsson, Hilde Klasson, Ann-Katrin Malmström, Britt Pagard och tjänstgörande suppleant Mats Sjöborg.

I den slutliga handläggningen av detta ärende har även deltagit länsrådet Henricsson, länsantikvarie Eklund, bitr länsarkitekt Hellberg, länsassessor Ljungqvist och förste antikvarie Karlsson, föredragande.

Ann-Cathrine Haglund

Jan Karlsson

Bilagor:

- Skyddsområde (1)
- Karta över ingående byggnader (2)
- Kort historik och byggnadsbeskrivning (3)
- Bilder (4)
- Hur man överklagar (5)

Sändlista:

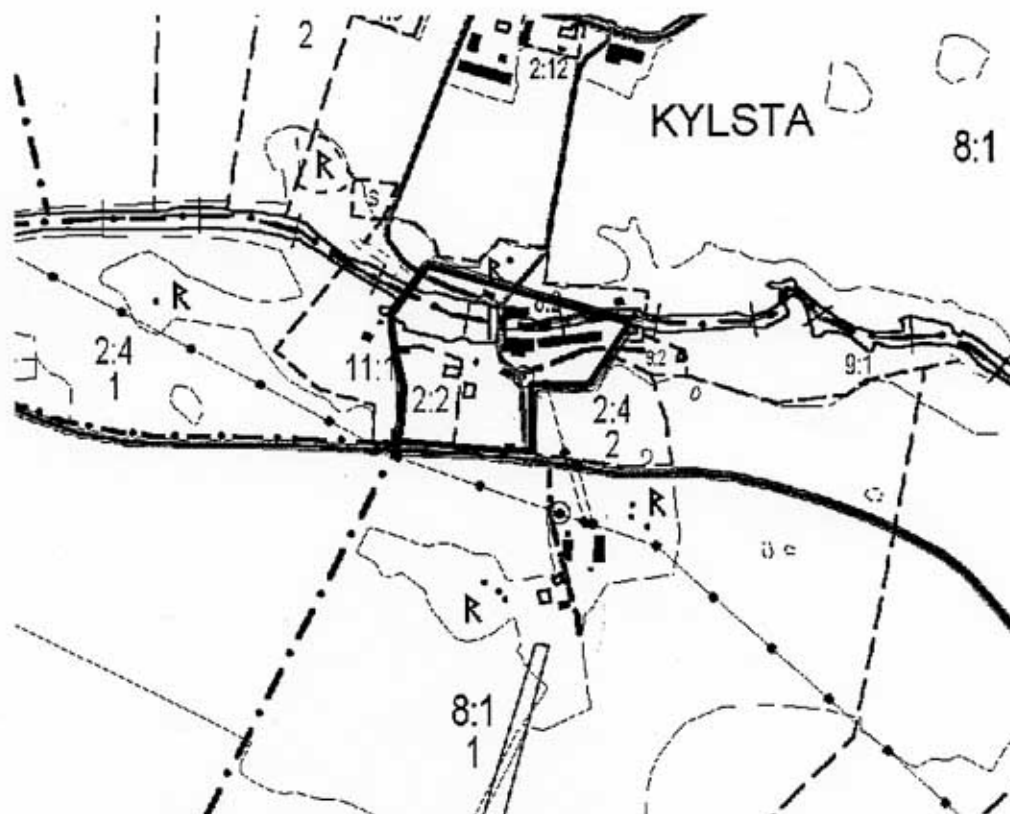
Riksantikvarieämbetet + DK

Kopia till:

Upplandsmuseet
Lantmäterimyndigheten
Enköpings kommun/kulturförvaltningen
Enköpings kommun/stadsbyggnadskontoret
planenheten
byggnadsminnesregistret

Skyddsområde**Härnevi kvarn och såg, Stora Härnevi 2:2 och 11:1 samt Kylsta 8:2,
Härnevi och Torstuna socken, Enköpings kommun**

Skyddsområdet, markerat med heldragen svart linje, omfattar i tillämpliga delar fastigheterna Stora Härnevi 2:2 och 11:1 samt Kylsta 8:2 enligt nedan.

Kort historik och byggnadsbeskrivning

Härnevi socken är skriftligt belagd första gången år 1302. Byn Stora Härnevi kan ha sina rötter i förhistorisk tid av de närbelägna gravfälten att döma. För socknens utveckling har den intensiva kvarndriften i Örsundaån haft stor betydelse. Redan år 1481 omtalas en kvarn i Härnevi. Under 1600-talets slut fanns det sju kvarnar i socknen, varav fyra låg i Stora Härnevi. Antalet kvarnar ökades något under 1700-talet, medan 1800-talet medförde sammanslagningar och de första nedläggningarna. Idag bedrivs kvarndrift endast i den närbelägna Vänsjöbro kvarn.

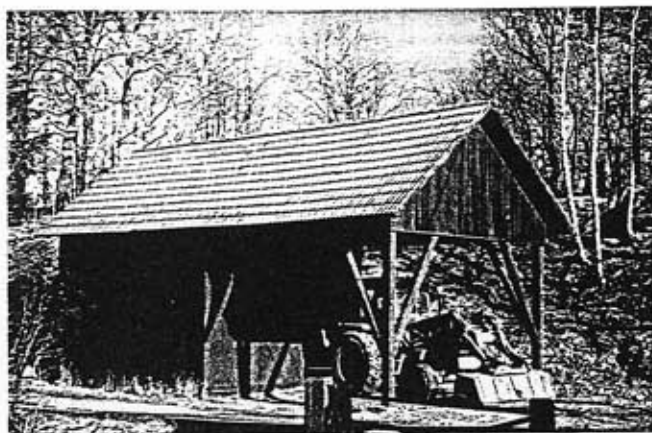
Härnevi kvarn stod färdig att tas i bruk 1864. Den ersatte då fem mindre kvarnar vid närbelägna fall. Rester efter dessa finns bevarade idag. Även två mjölnarbostäder kvarstår, det äldre bostadshuset (hus 5) är ett av dessa. Kvarnens byggherre var konstmästaren vid Sala silvergruva G W Schröder. Kvarnbyggnaden fick en arkitektoniskt medveten utformning med släta, vitputsade fasader och dekorativt listverk, pilastrar och omfattningar i tegel. Exteriören är i stort sett oförändrad sedan tillkomsttiden. Ett ångmaskinhus har tillbyggt vid den södra fasaden och ett turbinhus mot ån. Driften lades ned år 1988, men produktionsutrustningen kvarstår intakt idag. Utrustningen har en varierande ålder från början av 1920-talet fram till 1967.

Nedströms kvarnen finns en 70 meter lång uthuslänga med kvarnstall, svinhus och ladugård. Bottenvåningen har stomme av tegel, i vissa delar putsad, medan övervåningen har en regelstomme som panelats. Mitt emot kvarnen på norra stranden ligger såg med tillhörande brädhus, vilka uppfördes 1932 med regelstommar som panelats och rödmålats.

I anslutning ligger även två bostadshus med ekonomibyggnader. Det äldre bostadshuset, uppfört i slutet av 1700-talet, var mjölnarbostad till en av de äldre kvarnarna. Det är timrat i 1 ½-våning och försett med en vitmålad panel. Det nyare bostadshuset är uppfört 1922 och även interiört mycket välbevarat från byggnadstiden. Ekonomibyggnaderna - vedbod, hönsbarn och dass - är uppförda under första delen av 1900-talet med regelstommar som panelats och rödfärgats.

Strax söder om kvarnen ligger en välbevarad timrad magasinbyggnad, enligt traditionen uppfört som sockenmagasin på 1700-talet och flyttat från kyrkan under senare delen av 1860-talet.

Sedan 1997 har omfattande underhållsarbeten genomförts med statliga bidragsmedel för kulturmiljövård av anläggningen. Dammen och dammkonstruktionen har reparerats. Kvarnstallets stomme, fasader och tak har renoverats. Taken på sågen, brädhuset och magasinet har också setts över och fönster på kvarnen och det äldre bostadshuset har reparerats.

Brädhuset

Det äldre bostadshuset (hus 5)

Det nyare bostadshuset (hus 6)

Vedboden

Hönshuset, dasset skymtar i höger bildkant

Magasinet